בס"ד

קעקוע בזרועו של כהן

זכה הדור האחרון להתעוררות רבה של "בעלי תשובה" המתקרבים ליהדות וחוזרים לכור מחצבתם. דא עקא, לרבים מהם כתובת קעקע מהתקופה שלא שמרו מצוות, ובהם כהנים המבקשים לעלות לדוכן. ונשאלה השאלה האם מותר להם לשאת כפיים, שהרי נפסק בשו"ע (או"ח סי' קכח סע' ל) "**מי שיש לו מום בידיו** כגון שהם בוהקניות [מין נגע להן] או עקומות [כפופות] או עקושות [לצדדיהן], לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלים בו".

לאמתו של דבר, שאלה זו נשאלה בדור שלאחר חורבן יהדות אירופה, כאשר אודים מוצלים מאש שעל זרועותיהם נכתבו כתובות קעקע על ידי הנאצים הארורים ימח שמם, ביקשו לדעת האם מותר להם לשאת כפים.

לבירור התשובה לשאלות אלו, נעיין ביסוד האיסור לכתוב כתובת קעקע, גדרו ופרטיו.

א. בפרשת אמור (ויקרא יט, כח) נאמר "וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי ה'". ובמסכת מכות (פ"ג מ"ו) נתבארו פרטי האיסור: "הכותב כתבת קעקע, כתב ולא קעקע, קעקע ולא כתב, אינו חייב, עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחול ובכל דבר שהוא רושם". ופירש רש"י (מכות כא, א ד"ה וכתובת) "כותב תחילה על בשרו בסם או בסיקרא, ואחר כך מקעקע הבשר במחט או בסכין, ונכנס הצבע בין העור לבשר ונראה בו כל הימים. ואסור לכתוב שום כתיבה בעולם על בשרו בענין זה, שכך גזירת הכתוב".

ולהלכה פסק הטור (יו"ד סי' קפ סע א) שאסור לקעקע כל כתובת, ולא רק שם של עבודה זרה: "כתובת קעקע מחוקי העכו"ם הוא, והוא שכותב על בשרו בשריטה וממלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים. ובכל מקום שעשה כן על בשרו **חייב בכל מה שיכתוב**, אפילו אינו כותב שם כוכבים ומזלות" [וביאר האגרות משה (יו"ד ח"ב סימן נג) שלמרות שעיקר איסור כתובת קעקע הוא משום "חוקות הגויים" מכל מקום "אסורים לעולם אף כשפסקו העכו"ם מלעשות כן. ולא דמי לסתם חוקות הגויים שלא נאמר האיסור על הדבר אלא על מה שהוא חוק העכו"ם, דלכן כיון שפסקו עכו"ם להתנהג כן הרי אין זה שוב מכלל האיסור כיון דחוק העכו"ם שבו היה האיסור ולא עצם הדבר, אבל אלו דברים הא **נאמר איסורן על עצם הדבר** כמ"ש בתורה, וזה שהיה חוק העכו"ם הוא רק לטעם על האיסור, שלכן אינו עושה שיתבטל הדין אף שנתבטל הטעם במשך הזמן"].

ונחלקו הראשונים האם השריטה קודמת לצביעה או להיפך. בדברי רש"י הנ"ל, מפורש **שקודם כותב** על העור בצבע, **ולאחר מכן משרט** את הבשר במחט או בסכין ואז הצבע נכנס בין העור לבשר. אולם הרמב"ם (הלכות ע"ז פי"ב הי"א) כתב: "כתובת קעקע האמורה בתורה הוא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים. כתב ולא רשם בצבע, או שרשם בצבע ולא כתב

בשריטה, פטור, עד שיכתוב ויקעקע, שנאמר וכתובת קעקע". וכתב המלבי"ם (ויקרא יט, כח) "הרמב"ם מפרש כתובת על השריטה, וקעקוע על המילוי [של מקום השריטה] בדיו, שבזה יורד הכתב בעומק ונשאר שם. ולכן צריך **לשרט תחילה ואחר כך לרשום**". ויש לבאר מה יסוד מחלוקתם.

איסור כתובת קעקע - במעשה הכתיבה או בתוצאת הכתב על הגוף

ב. ונראה בביאור הדברים בהקדם בירור גדר איסור כתובת קעקע האם נאסר **מעשה** הכתיבה או שהאיסור הוא **התוצאה** שיש כתב מקועקע על הגוף.

הגר"ח קנייבסקי כתב בספרו פתשגן הכתב (סימן ג) "יש להוכיח לענ"ד שאין כוונת התורה שלא יהא חקוק בכם כתובת קעקע, רק **המעשה אסרה תורה**. ממה שנחלקו הראשונים אם השריטה קודמת לצביעה או להיפך. ואם נימא דרצון התורה שלא יהא חקוק בבשרכם כתובת קעקע, לכאורה לא היה שום סברא לחלק בזה, דסוף סוף הרי חקוק בבשרו כתובת קעקע. אלא על כרחך דרצון התורה רק לאסור המעשה הזה ולא התכלית. ולכך באופן זה אין זה המעשה שאסרה התורה".

הגר"ח הביא ראיה נוספת שאיסור כתובת קעקע הוא **במעשה** הכתיבה ולא **בתוצאה** שיש כתב מקועקע על הגוף, מדברי התוספתא (מכות פ"ג מ"ט) "כתובת קעקע בבשרו של חברו, שניהם חייבים. הרושם על עבדו שלא יברח, פטור". ודין זה נפסק בשו"ע (יו"ד סי' קפ ס"ד) "**הרושם על עבדו שלא יברח**, **פטור**". ותמה בשו"ת בשמים ראש (סימן שכד) "ואיני יודע היכי מיירי, אי כתב ולא קעקע לגמרי, פטור. ואי בכתובת קעקע, **מאי נשתנה עבדו** [שפטור] **מבשר חברו** [שחייב]. ואי משום שעושהו שלא יברח, מה בכך, הרי **במתניתין ובתלמוד נראה מבואר דלאיזה טעם שיהיה חייב**". מסתימת המשנה והסוגיא במכות נראה שכל כתובת קעקע אסורה, וכלל לא משנה מה היתה המטרה של הקעקוע, ואם כן מדוע כאשר רישום כתובת הקעקע נעשה על העבד כדי שלא יברח היא סיבה מספקת לפטור.

מחמת קושיא זו הוכיח הגר"ח קנייבסקי שאיסור כתובת קעקע הוא **במעשה** הכתיבה: "ואם נימא שרצון התורה שלא יהא חקוק בבשרו כתובת קעקע, אם כן מאי נפקא מינה לאיזה סיבה עשה זה, הרי סוף סוף חקוק בבשרו כתובת קעקע. אלא על כרחך דהתורה לא אסרה רק **את המעשה**, וזה אינו אלא ברוצה **מעשה הכתיבה,** אבל אם אין עניינו כלל הכתיבה, והוא רק **לשמירה בעלמא**, מעשה כזה לא אסרה תורה".

אמנם יש להעיר כי הרמב"ם השמיט את דין הרושם על עבדו שלא יברח ולא הזכירו בהלכותיו, ומשמע שהעושה זאת יהיה חייב. ויתכן שסבר כן כי לדעתו גדר איסור כתובת קעקע אינו במעשה אלא **בתוצאה** שיש כתובת קעקע, ולכן אין זה משנה כלל מהי סיבת החקיקה, וחייב גם באופן זה, וצ"ע.

חיוב מחיקת כתובת קעקע

ג. נפקא מינה נוספת האם נאסר **מעשה** הכתיבה או שנאסרה **התוצאה** שיש כתב מקועקע על הגוף, תלויה בשאלה שדן בשו"ת להורות נתן (ח"ח יו"ד סימן עב) "בבעל תשובה שיש על גופו כתובת קעקע אם חייב להסירה".

והנה לפי המבואר לעיל בדברי הגר"ח קנייבסקי שהאיסור הוא **מעשה הכתיבה**, פשוט שאין כל חיוב להסיר את הכתובת. אולם אם נאמר שהאיסור הוא **בתוצאה** שיש כתב מקועקע על הגוף, ודאי חייב להסיר את הכתובת תיכף ומייד.

והמנחת חינוך (מוסך השבת מצוה לב מלאכת מוחק אות ד) כתב כי "המוחק כתובת קעקע, חייב להרמב"ם [הסובר שמוחק חייב גם שלא על מנת לכתוב במידה ויש "תיקון" במחיקה], דהוי תיקון, כי לישראל אסור מחמת חוקות העכו"ם, כי בשעת העשיה לוקין מגזירת הכתוב, אבל על כל פנים **להיות כן על בשרו אינו נכון** לישראל". ומפשטות דבריו ש"אינו נכון" שכתובת הקעקע תהיה על בשרו של ישראל, הגורמת לכך שכאשר מוחק את הכתובת הוא "מתקן" וחייב בשבת –משמע לכאורה שאיסור כתובת קעקע אינו רק **במעשה** הכתיבה אלא גם **בתוצאה** שהכתב נמצא על הבשר. מדברי המנחת חינוך רצה הלהורות נתן ללמוד שאכן יש **חובה** להסיר את כתובת הקעקע.

ולבסוף הקשה הלהורות נתן על כך: "מנא ליה דיש איסור במה שכתובת הקעקע נמצאת על בשרו, והלא לא מצינו איסור אלא על עצם הכתיבה, אבל אחר שכבר כתב אין עליו חיוב למוחקה, דליכא איסור בקיומה של כתובת קעקע". ולכן ביאר: "ונראה דגם המנחת חינוך אין כוונתו שיש **איסור** בקיומה, דמהאי טעמא לא כתב **שאסור** לישראל שתהא לו כתובת קעקע, אלא **שאינו נכון** לישראל. והיינו דכל זמן שלא נמחקה יש בה מזכרת עוון וגנאי שנעשתה בגופו עבירה, ולכן כשמוחקה הוי ליה בגדר מתקן, שעל ידי המחיקה תיקן שאין על גופו מזכרת עוון, ועל כן חייב בשבת על המחיקה, כיון דאין המחיקה דרך קלקול אלא דרך תיקון, אבל **אין איסור** בקיומה של הכתובת קעקע".

ומאחר **ואין איסור** בעצם הימצאותה של כתובת הקעקע על הגוף, אלא **שאין נכון** שכתובת זו תישאר על הגוף כי "יש בה מזכרת עוון וגנאי שנעשתה בגופו עבירה", הסיק הלהורות נתן **שאין חיוב** להסיר את כתובת הקעקע**.**

יחד עם זאת, מאחר ו"**אין נכון**" שהכתובת תישאר על הגוף, **מותר** להסירה בניתוח, ואף שהדבר כרוך באיסור "חבלה" בגופו, וכפי שהביא רבי יצחק זילברשטיין (חשוקי חמד פסחים עה, ב) בשם הגרי"ש אלישיב שנשאל "האם יהודי שחזר בתשובה שבהיותו צעיר קעקע על גופו ציורים שונים צריך להסיר אותם בניתוח", והשיב: "להסיר את הכתובת קעקע הוא דבר ישר, למעט תיפלה, ומותר בעד זה לחבול בגוף, **כי האיסור לחבול הוא כשמזלזל בגוף** שהוא מתנת אלקים וגם הוא לא שייך לנו, אבל **כשחובל להסיר תועבה מותר**". והוסיף הרב זילברשטיין: "וגיסי הגר"ע אויערבך הביא ראיה מדברי המנחת חינוך "שלהיות כן [כתובת קעקע] על בשרו אינו נכון לישראל".

ובשו"ת להורות נתן (ח"ח יו"ד סי' עא) כתב סברא נוספת להתיר ניתוח להסרת כתובת קעקע: "דכשרוצה למחוק את כתובת הקעקע בדרך של תשובת המשקל על שעבר וקעקע עצמו **וצער הסרתו תהא לו לתשובה וכפרה**, נראה דשרי **דלא גרע מתענית** [שהיא "חבלה" בגוף האדם] **לצורך תשובה** או לצורך מירוק הנפש".

הסרת קעקוע באמצעות כתובת קעקע אחרת

ד. נפקא מינה נוספת האם נאסר **מעשה** הכתיבה או שהאיסור הוא **התוצאה** שיש כתב מקועקע על הגוף, תלויה בשאלה האם מותר **להוסיף קעקוע כדי** למחוק קעקוע קיים.

הרב זילברשטיין [בהמשך דבריו המובאים לעיל] הוסיף כי **אסור להוסיף קעקוע** על קעקוע קיים כדי למחוק קעקוע בצורת עבודה זרה: "מאחר ומה שנעשה כבר, אין להשיב. אם כן נראה **שאסור להוסיף חטא** רק כדי לטשטש מה "שאינו נכון" כדברי המנחת חינוך. וכמבואר שאיסור כתובת קעקע הוא **במעשה** ואין איסור בעצם הימצאותה של כתובת הקעקע על הגוף, אלא **שאין נכון** שכתובת זו תישאר על הגוף, ולכן פשוט וברור שאין כל היתר "להוסיף חטא" בקעקוע נוסף.

אולם בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' פב) הביא דברי המשנה בשבת (קד, ב) שבשבת "כתב על גבי כתב" פטור, וכפי שביאר המשנה ברורה (סימן שמ ס"ק כב אות ג) "הכותב כתב על גבי כתב, דהיינו שהעביר קולמוס על אותיות הכתובים כבר וחידשם, פטור, דמקלקל הוא", וכתב: "ואם כן גם בנדון דידן, בכתב על גבי כתב, גם בשאר איסורים וכגון בכתובת קעקע, פטור". **ואמנם נהי דפטור, מכל מקום איסור דרבנן איכא**, ככל שלא כדרכו דאסור מדרבנן". ולכן כאשר הכתיבה של כתובת הקעקע **השניה** [ע"ג הכתובת הראשונה] נעשית **על ידי עכו"ם**, יש להתיר, כפי שהסיק בצל החכמה: "לכן בנדון דידן נלענ"ד נכון שיאמר לעכו"ם לקעקע לו שריטות או נקודות בעלמא בלי כל צורה וסדר על גבי כתובת קעקע של אותה צורה מתובעת שבזרועו, כדי לטשטש ולקלקל צורתה עד שלא תהא ניכרת כלל. והוא בעצמו [הישראל] לא יסייע לכך כלל, דבכהאי לא יתעביד איסורא, כי העכו"ם אינו מוזהר על כתובת קעקע, והישראל הלוא לא סייע".

ונראה כי דברי הבצל החכמה נובעים מההנחה שיש איסור **בתוצאה** שיש כתב מקועקע על הגוף, ולכן צריך להסיר את הכתובת שנכתבה באיסור, והדרך לכך היא בקעקוע אחר שאין בו איסור - על ידי נכרי.

מחיקת כתובת קעקע של הגרמנים ימ"ש

ה. בנושא מחיקת כתובת קעקע, מלבד מה שנתבאר לעיל [**אות ג**] ששאלה זו תלויה בגדר איסור כתובת קעקע], יש דיון נוסף בין הפוסקים, האם מותר לניצולי השואה למחוק בניתוח את כתובת קעקע שנחקקה בבשרם על ידי הנאצים ימ"ש, היות וראוי להשאיר את הכתובת כמזכרת לפשעי הנאצים ימ"ש.

רבי אפרים אשרי כתב בשו"ת ממעמקים (ח"ד סימן כב) "דבר שהמלכות הרשעה רוצה לביישו בו את ישראל, כדי שישא חתיכת בגד ירוק על בגדיו כדי לביישו ולהשפילו בעיני העמים, פסק הרמ"א בשם האור זרוע (או"ח סי' שא סע' כג) שמותר לצאת בו בשבת, כי אדרבה זהו כבוד לעם ישראל וזהו מלבוש. ולפי זה בנידון דידן גם כן הכי הוא, המספר הזה שהגרמנים ימ"ש חקקו על זרועות בני ישראל כאות קלון שישפיל אותם בעיני כל רואם, לא רק שאין בו במספר כזה כדי להבאיש את רוחנו ולהשפיל את כבודנו, אלא אדרבה, מספר זה הוא לנו לאות כבוד ולתפארת. ולהם, לרוצחים המתועבים ימ"ש וזכרם הוא למזכרת עון ולחטאת עולם שלא ניתן לסליחה ולכפרה על זממם אשר זממנו להשמיד גוי קדוש שלא ישאר לו שאר ושארית. ולכן בודאי כתובת מבישה זאת, מספר איום זה החקוק בזרועות אלפי האנשים שהיו אי פעם במחנות ההסגר והשמד, **משמש לנו לאות כבוד ולזכרון**, שזכור נזכור "את אשר עשה לך עמלק" גרמני זה. **וחלילה לנו לשכוח את הדבר הזה ולמחוק מלבנו** את אשר עוללו לנו הרשעים הללו, חייתי יער בדמות אדם, זרעו של עמלק בני בניו של המן הרשע וכו'. לזאת **חס ושלום לאשה הזאת להעביר מזרועה**

המספר הזה, כי בזה היא נותנת יד לפושעים הגרמנים הארורים, והיא עוזרת להם להשכיח את מעשי הזועה והאימים שעשו לעם ישראל, ויש בזה משום חיזוק לשונאים הללו המתחצפים ומכחישים את הכל, כאילו אנו היהודים שמים להם רק עלילות דברים ותואנה אנחנו מבקשים מהם, אלא אדרבה עליה לשאת את האות הזה בגאוה ובגאון, ובזכות זה היא תזכה לראות עת נקם ישיב ה' לצריו".

אולם בקובץ המאור (גליון קנ עמ' 3) דחה הרב [העורך] רבי מאיר אמסעל את דבריו: "ואני משתאה לידידי הרב אשרי, כי איני מבין מה שאלה יש כאן, שמא מחיקת השם, ועוד פחות את התשובה, כי לפי זה צריך לומר שמי שהנאצים הכוהו ופצעוהו ועשו בו אלו חבורות וכויות, נקודים וברודים, אסור לו לרפאותם משום קיום מצות "זכור". ואין אלו אלא דברי תימה. והרי אפילו במצות "זכור" גופא שהיא מהתורה, פסק החינוך שיוצא בהזכרת פסוק זה פעם בג' שנים, ודי באמירת פיו, ולא צותה התורה לקחת כמה יהודים ולייגעם ולצערם ח"ו עד שיהיו עייפים ויגעים, ולהראות רשעת עמלק שעשה להם עיף ויגע. אבל **מה שייך לעשות זכר לענות נפש אשה צעירה, למרר את חייה בזכרון הצרות, וגם לקלקל את בשרה במום קבוע**".

והוסיף והקשה על דברי הרב אשרי: **"מה שייך לעשות זכר בדברים שאסרה תורה,** בשריטת הבשר ובכתובת קעקע, ואע"פ שהאיסור הוא רק על מת ר"ל, אבל הרי דור הולך ודור בא והבנים המתגדלים **יחשבו ששרטו זאת בעצמם** לשום אבל וכדומה ועברו על מצות התורה".

• • •

נשיאת כפים של כהן בעל מום או עם כתובת קעקע

ו. ממוצא הדברים נשוב לדון בשאלה, האם כהן שיש כתובת קעקע בזרועו, רשאי לשאת כפים.

בשו"ת קנין תורה (ח"ח סימן י) הביא את דברי הגמרא (מגילה כד, ב) "כהן שיש בידיו מומים לא ישא את כפיו", ופירש רש"י (שם ד"ה דש) "לפי שהעם מסתכלים בו, ואמרינן במסכת חגיגה (טז, א) המסתכל בכהנים בשעה שנושאים את כפיהם עיניו כהות, לפי שהשכינה שורה על ידיהן". אך כאשר "היה כהן זה דש בעירו, יכול לישא כפיו", ופירש רש"י "כבר היו רגילים אנשי עירו, ולא היו מסתכלין בו עוד".

דברי הגמרא נפסקו בשו"ע (או"ח סי' קכח סע' ל) "**מי שיש לו מום בידיו** כגון שהם בוהקניות [מין נגע להן] או עקומות [כפופות] או עקושות [לצדדיהן], לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלים בו. והוא הדין למי שיש מומים ברגליו במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים, וכן מי שרירו יורד על זקנו או שעיניו זולפות דמעה, לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום, ישא כפיו. וכל ששהה בעיר שלושים יום מקרי דש בעירו". ועוד נפסק בשו"ע (שם סע' לא) "אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם, אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין, ישא את כפיו". ולאור האמור כתב הקנין תורה: "וכן המנהג בירושלים ת"ו [לשאת כפים כאשר הידים מכוסות בטלית], ואם כן נפשטה השאלה", ואין איסור לשאת כפים בזרוע עם קעקוע, מכיון שהיא מכוסה בטלית ואינה נראית לעין.

אולם בעיקר ההלכה - כאשר נושא כפים בזרוע מגולה עם קעקוע, כתב הקנין תורה: "ובעצם מסופקני **אם כתובת קעקע נחשב כל כך בעיני העולם שינוי** שמסתכלים בו, אף שאם עשה כן במזיד עבר על איסור תורה, מכל מקום אם היה **דש בעירו** דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום, ישא כפיו. ובפרט אם נשאר בו **מימי השואה** שלא עבר כלל". ומבואר בדבריו שאם הכהן שבזרועו קעקוע "דש

בעירו", דהיינו מוכר לאנשי עירו, אין הקעקוע מעורר את תשומת ליבם להסתכל בו, ורשאי לעלות לדוכן. ובפרט כהנים ניצולי השואה שעל זרועם קועקע מספר, אין זה "שינוי" שמתסכלים בו, ורשאים לשאת כפים.

קרחה וגילוח ושרטת וכתובת קעקע - פסול הגוף

ז. ולענ"ד נראה לדון בזה בהקדם דברי המשך חכמה בביאור הציווי לכהנים (ויקרא כא, ה) "לֹא יְקָרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת", וזה לשונו: "כתב זה להורות, שהמגולח זקן ומקורח ראש, אינו ראוי שישמש על גבי מזבח ומחלל עבודה לפי זה. ואין זה סותר לדברי הגמרא בזבחים (יז, א) דאמר דאינו מחלל עבודה, דאיסורים דקרחה וגילוח זקן ושרט, הוי דינו כמטמא למתים וכנושא נשים פסולות, **דכל זמן שהם עמו, מחלל עבודה**, ואינו עובד על גבי המזבח, וכיון שנודר הוא כשר לעבוד [כוונתו לדברי המשנה במסכת בכורות (מה, א) "הנושא נשים בעבירה פסול עד שידירנה הנאה], כן הכא **עד שיקבל עליו שלא לעשות עוד זה פסול לעבוד**". ומבואר בדבריו שאיסורי קריחת הראש, גילוח פאת הזקן ושריטה על המת הם **פסול הגוף לכהן** "וכל זמן שהם עמו" הכהן פסול לעבודה בבית המקדש.

בשו"ע (או"ח סי' קכח סע' לה) נפסק כי כהן שהרג את הנפש שאינו נושא כפים אפילו עשה תשובה, משום **"פסול הגוף"** של הכהן הרוצח, כפי שביאר הגרי"ד סולובייצ'יק (הובא בספר הררי קדם ח"א סימן מ) "דהא דאינו נושא כפיו אינו משום החטא של רציחה, אלא זה **פסול הגוף** כי ידיכם דמים מלאו".

ומעתה נראה לומר כי שאלתנו האם כהן שיש קעקוע על זרועו רשאי לעלות לדוכן, תלויה בגדר איסור כתובת קעקע - האם נאסר **מעשה** הכתיבה או שהאיסור על **התוצאה** שיש כתב מקועקע על הגוף.

אם **המעשה** נאסר, כאשר כהן חוקק כתובת קעקע על גופו או על אדם אחר, מעשה זה נחשב "פסול הגוף", והיות ואיסורי קריחת הראש, גילוח פאת הזקן ושריטה על המת הם **פסול הגוף לכהן** והכהנים אינם עובדים בבית המקדש עד להסרתם, ולכן כשם שכהן רוצח אינו רשאי לעלות לדוכן כי נחשב ל"**פסול הגוף**" - כך גם באיסור כתובת קעקע מאחר וזהו "פסול הגוף" של מי שעשה את מעשה הכתיבה הוא אינו רשאי לעלות לדוכן לשאת כפיו. ומאידך, אם אחר יחקוק על גופו של הכהן את כתובת הקעקע [והכהן לא סייע לו, כגון שישן או שאפילו התנגד לקעקוע] מסתבר שהכהן שכתבו על זרועו את כתובת הקעקע יוכל לעלות לדוכן למרות שעל זרועו כתובת קעקע, כי הפסול אינו בו אלא במי שעשה את הקעקוע.

ולפי זה, אין כל ספק שהכהנים היהודים שהנאצים ימ"ש קעקעו מספרים על זרועותיהם ללא הסכמתם, רשאים לעלות לדוכן.

ברם אם נאמר שהאיסור **בתוצאה** שאסור שתהיה כתובת קעקע על הגוף, נראה שכל מי שעל זרועו כתובת קעקע, אינו רשאי לעלות לדוכן, ואפילו אם כתבו על גופו את כתובת הקעקע שלא בידיעתו או בניגוד לרצונו.

איסור שריטה על המת - לישראל ולכהן

ח. כתב הרמב"ם (הלכות ע"ז פי"ב הי"ב) "השורט שריטה אחת על המת, לוקה. שנאמר וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם, **אחד כהן** ואחד ישראל". והכסף משנה (שם) ציין את המקור לדבריו: "בפרק קמא דקידושין (לו, א) יליף לה בגזרה שוה".

והנה בגמרא בקידושין נלמד בגזירה ששרט אסור בין לכהן ובין לישראל, והרמב"ם קובע דין זה להלכה ולמעשה "אחד כהן ואחד ישראל", ויש לתמוה עליו שמדגיש לאסור את השריטה גם על **כהן, וכי אין הכהן נכלל בין כלל** ישראל, וצ"ע.

אכן על פי המבואר לעיל [**אות ז**] בדברי המשך חכמה, שאיסורי קריחת הראש ושריטה על המת הם **פסול הגוף לכהן** "וכל זמן שהם עמו" הכהן פסול לעבודה בבית המקדש, יתכן שרצה הרמב"ם להדגיש שאע"פ שהכהן לא שרט שריטה על בשרו אלא על אדם אחר, הרי זה "פסול הגוף" בכהן, כי עצם המעשה איסור, ובזה הוא שונה מישראל שלא יעבור על האיסור.

ומכל מקום, למעשה בנדון דידן כתב הילקוט יוסף (או"ח סי' קכח סעיף עב) "כהן שיש על ידיו כתובת קעקע, רשאי לעלות לדוכן לישא כפיו, כשמכסה עצמו בטלית באופן שאין הכתובת קעקע נראית לעיני הצבור. ובפרט אם הדבר נעשה שלא לרצונו, או שחזר בתשובה". ובמקורות שם ציין: "כן הורה מרן אאמו"ר (שליט"א) במעשה שבא לפניו. ואף אם הכתובת קעקע נעשתה לרצונו, ואם כן עבר איסור חמור מפני חוקות העכו"ם, ודמיא לעבודה זרה, הנה אין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצוות, וכיון שמכסה ידיו בטלית רשאי לעלות לדוכן, וממילא ליכא למיחש להיסח דעת".

• • •

שיעור זה התפרסם **בקובץ המעין** (ניסן תשע"ו), ובעקבות הפרסום כתב **רבי יעקב אפשטיין**, מחבר שו"ת חבל נחלתו:

> הרב רייזמן רצה להוכיח על פי ה'משך חכמה' שכהן עם כתובת קעקע פסול לעבודה ולנשיאות כפיים.
> ולענ"ד דבריו שגויים, והשווה בטעות בין איסור שרטת (=גדידה) לאיסור קעקע, והם שני איסורים שונים, כפי שיוסבר להלן.
> א. בפרק א ממאמרו הביא מויקרא (יט, כח): "ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני ה' ". פסוק זה נאמר לא רק לכהנים אלא לכל ישראל. הפסוק הזה כולל בתוכו שני איסורים: 1. שרטת. 2. כתובת קעקע. ואלו שני איסורים שונים ומלקויות שונות.
> הרמב"ם מביא בסוף הלכות עבודה זרה (פי"ב הי"א) איסור כתובת קעקע (וציטט זאת הרב רייזמן).
> ובהלכות יב ו-יג הביא הלכות איסור שריטה (=גדידה) וז"ל: "השורט שריטה אחת על המת לוקה שנאמר ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם, אחד כהן ואחד ישראל, שרט שריטה אחת על חמש מתים או חמש שריטות על מת אחד לוקה חמש, והוא שהתרו בו על כל אחת ואחת. גדידה ושריטה אחת היא, וכשם שהיו העכו"ם שורטים בבשרם על מתיהם מפני הצער כך היו חובלין בעצמם לעבודת כוכבים שנאמר ויתגודדו כמשפטם, גם זה אסרה תורה שנאמר לא תתגודדו, אלא שעל מת בין שרט בידו בין שרט בכלי לוקה, לעבודת כוכבים בכלי חייב מלקות בידו פטור".
> והרמב"ם לא חיבר כלל בין האיסורים.

ב. לגבי איסורים שנכפלו בכהנים נאמר בויקרא (כא, ה) "לא יקרחה יקרחו קרחה בראשם, ופאת זקנם לא יגלחו, ובבשרם לא ישרטו שרטת". היינו שלשה איסורים: קרחה, השחתת פאת זקן, שרטת. אבל אין איסור מיוחד מן התורה לכהנים בכתובת קעקע! וא"כ ודאי ללא ציווי מיוחד, כתובת קעקע בכהנים אינה פוסלת עבודה.

וכן בפר' ראה (דברים יד, א) נאמר: "בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת". היינו איסור גדידה (=שריטה) וקרחה, ואף ציווי זה מופנה לכל ישראל.

ג. הרמב"ם בהל' ע"ז הדגיש שבאיסורים אלו (גדידה, קרחה) גם כהנים לוקים כישראל ולא לוקים פעמיים, בשריטה ("אחד כהן ואחד ישראל, שרט שריטה" – הלכה יא) ובקריחה ("אחד ישראל ואחד כהן שקרח על המת אינו לוקה אלא אחת" – הלכה טו). אבל לא הזכיר באיסור כתובת קעקע –כהנים – כי אין איסור מיוחד לכהנים בכתובת קעקע.

ממילא אין שום בסיס לטענת הרב רייזמן לפסול כהן מעבודה כשיש עליו כתובת קעקע ואין זה משנה אם הוא עשה לעצמו על גופו וע"כ הוא לוקה, או אחר עשה על גופו ולא סייע ואינו לוקה (רמב"ם הל' ע"ז פי"ב הי"א), הוא מותר לעבוד במקדש (וההיקש שלמד מהמשך חכמה בין שרטת וקרחה לקעקע יידון להלן).

[לגבי נשיאות כפיים לבעל כתובת קעקע, כאן הבעיה היא חיצונית אם העם מסתכלים בו ואם ידיו מכוסות בטלית כפי המנהג אין שום בעיה בכך, וכך גם כתב בילקוט יוסף או"ח סי' קכח סעי' עב].

ד. אף בדברי המשך חכמה (ויקרא כא, ה) הדברים מדויקים שאין איסור קעקע פוסל עבודה, שכן לא הזכיר קעקע בכלל הפוסלים עבודה אלא: "כתב זה להורות שהמגולח זקן ומקורח ראש וכו' אינו ראוי שישמש על גבי מזבח, ומחלל עבודה לפי זה. ואין זה סותר לדברי הגמרא בזבחים יז דאמר דאינו מחלל עבודה, דאיסורים דקרחה וגלוח זקן ושרט הוי דינו כמטמא למתים וכנושא נשים פסולות, דכל זמן שהם עמו מחלל עבודה [לדעת קצת (פסוק ח לקמן)] ואינו עובד על גבי המזבח". ולא הביא קעקע כי אין זה איסור מיוחד לכהנים.

(ויש להוסיף שהאיסורים שמנה הרב מאיר שמחה הכהן הם איסורים הניתנים לתיקון וריפוי בעוד שקעקע אינו ניתן להעברה אלא בהשתלת עור וכד'.)

ה. אף שהמשך חכמה לא הזכיר זאת, פירושו עצמו נמצא במחלוקת בין הראשונים (ואף הם אינם כוללים כתובת קעקע כפוסלת עבודה).

כתב הרמב"ן (דברים יד, א): "ויתכן שהיתה המצוה הראשונה (=בחומש ויקרא) בכהנים לאמר שאם היה הכהן מקורח ומגודד איננו ראוי לעבודה, כמו שאמר (שם פסוק ו) ולא יחללו שם אלהיהם, והנה עבודתם מחוללת, וכאן ביאר כי המצוה גם לישראל, והוצרכו לשתיהם".

ודעתו שהאיסור הנכפל בכהנים של גדידה ושריטה אינו מכפיל את המלקות אבל פוסל עבודה. אולם הרמב"ם לא הזכיר שאיסורים אלו בכהנים פוסלים עבודה, ולא באר מה הם מוסיפים בכהנים, פרט לאיסור מיוחד.

וברשימות שיעורים לגרי"ד סולובייצ'יק (יבמות ה ע"א) הביא ראיה לשיטת הרמב"ם: "ועיין בגמ' זבחים (דף יז א) ר' סימאי אומר: רמז לטבול יום שאם עבד חילל מנין ת"ל קדושים יהיו ולא יחללו, אם אינו ענין לטמא דנפיק מוינזרו תנהו ענין לטבול יום, אימא תנהו ענין לקורח קרחה ולמשחית פאת זקן, טבול יום דאם עבד במיתה מנלן דגמר חילול חילול

מתרומה, דפסול בתרומה מחיל עבודה, דלא פסול בתרומה לא מחיל עבודה עכ"ל, ומפורש שכהן הקורח קרחה או שמשחית פאת זקנו אינו מחלל עבודה - ודלא כרמב"ן".
ו. לסיכום, איני רואה סיבה לספֵקו של הרב רייזמן, ולא מצאתי מי שאסר עבודה במקדש לכהן בעל כתובת קעקע.

יעקב אפשטיין, שומריה

• • •

על מכתב זה השבתי:

לידידי הרב **יעקב אפשטיין** שליט"א
על התמיהה בסוף דבריך "לא מצאתי מי שאסר עבודה במקדש לכהן בעל כתובת קעקע" - אשיב שאיני יודע מנין הוציא הרב אפשטיין מדבריי משהו הנוגע לעבודה במקדש. אין שום איזכור במאמרי שכהן עם כתובת קעקע יפסל אלא לנשיאת כפים, ולא לעבודה במקדש. לא באתי אלא לחדש ולדמות, שאם נאמר שגדר איסור כתובת קעקע הוא במעשה ולא בתוצאה, וכהוכחת הגר"ח קנייבסקי, אזי נוכל להשוות פסול זה לחידושו של האור שמח שפסול כהן לעבודה אם עבר על איסור קרחה או גילוח או שריטה הוא פסול הגוף, וכמו כן כתובת קעקע תיחשב פסול הגוף, וממילא היא תפסול את הכהן מלישא כפיו ומעניין לעניין באותו עניין, העירוני שבדורות שלנו כתובת מספר על זרוע של ניצולי השואה היא לא בגדר "דש בעירו", ודלא כמו שהבאתי מספר "קנין תורה". היום מציאות זו כבר לא נפוצה כלל, וממילא נשתנו הדורות בעניין זה, כאשר בימינו דבר כזה בהחלט יעורר סקרנות והתרגשות ויגרום לציבור להסתכל על ידיו של הכהן [אם לא יכסה את ידיו].

בברכה ובידידות
צבי רייזמן

• • •

על מכתבי השיב **הרב אפשטיין:**

לכבוד הרב **צבי רייזמן**
שלום וברכה
כבודו משווה בין עבודה לנשיאות כפים – שהרי אחרת כל הראיה מהאור שמח נופלת, שהרי הוא לא דיבר בנשיאות כפים אלא בעבודה במקדש!
הרמב"ם כותב את הלכות נשיאות כפים בהלכות תפילה ונ"כ פרקים יד-טו. הוא מזכיר את אותן הלכות לנ"כ שבמקדש ושבגבולין ואינו מחלק בין פסוליהם.
הרמב"ם מזכיר בספר עבודה (הלכות תמידין ומוספין ו, ה) ברכת כהנים: 'ואחר שמעלין את האיברים, מתחילין אלו שעל מעלות האולם ומברכין ברכת כהנים ברכה אחת בשם המפורש כמו שביארנו במקומה'. ו'במקומה' הוא בהלכות תפילה ונשיאות כפים פרקים יד-טו. ועולה שאין הבדל בין מקדש לגבולין בדברים הפוסלים לברכת כהנים (אלא שלמקדש לא נכנסים האסורים בכניסה). ולפי הרמב"ם אינה עבודה, והמומים הפוסלים אינם מומים הפוסלים עבודה, אלא מומים החיצוניים שהעם מסתכל בהם.

הרמב"ם מונה שם ששה דברים הפוסלים נשיאות כפים ביניהם מומים ועבירה. מומים הפוסלים הם החיצוניים בלבד, עבירות הפוסלות הן: שהרג את הנפש שהמיר או עבד ע"ז. ואלו בלבד!

בירושלמי תענית פ"ד ה"א יש הו"א לפסול בעל מום לשירות במקדש גם לנשיאות כפים, אולם כבר בירושלמי פסקו שאין זה פוסל (ואותה מחלוקת הובאה בתענית כו ע"ב בבבלי). ולכן המג"א (סי' קכח ס"ק נד) כתב שערל כהן נושא את כפיו, ואפילו לא מל במזיד, שאע"ג שמחלל את העבודה, אבל נשיאות כפים אינה תלויה בזה, שהרי בעל מום מחלל עבודה, ולומדים בתענית (כו, ב) שנושא את כפיו, וא"כ ה"ה לענין ערל כן. ואמנם הב"ח והפר"ח סוברים שפסול לנשיאות כפים, אולם זה רק בערלות ולא בשאר דיני נשיאות כפים, ולכן כל הלימוד מעבודה לנשיאות כפים אינו במקומו.

ואם כן ממה נפשך, אם באת לפסול מצד מומים אין ללמוד לגבי כתובת קעקע אלא מצד שמסתכלים בה - ואין לכל הדיון של הרב מקום. ואם באת לפסול מצד עבירה ג"כ אין קעקע עבירה הפוסלת נ"כ, וא"כ במה נשאר להסתפק?

בכבוד רב

יעקב אפשטיין

• • •

לסיום, אוסיף את מכתבו של ידידי **רבי עובדיה יוסף טולדאנו**, מחבר שו"ת משיב משפט:

ראיתי עכשיו בילקוט יוסף (סי' קכח סעיף עב) שכתב: "כהן שיש על ידיו כתובת קעקע, רשאי לעלות לדוכן לישא כפיו, כשמכסה עצמו בטלית באופן שאין הכתובת קעקע נראית לעיני הצבור. ובפרט אם הדבר נעשה שלא לרצונו, או שחזר בתשובה".

ובמקורות שם הביא: כן הורה מרן אאמו"ר שליט"א במעשה שבא לפניו. ואף אם הכתובת קעקע נעשתה לרצונו, ואם כן עבר איסור חמור מפני חוקות העכו"ם, ודמיא לעבודה זרה, הנה אין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצוות, וכיון שמכסה ידיו בטלית רשאי לעלות לדוכן, וממילא ליכא למיחש להיסח דעת. וראה בהערה דלהלן לענין כהן מחלל שבת בפרהסיא אם עולה לדוכן, וכל שכן היכא שחזר בתשובה.

והוא מקור חשוב לדבריך בענין זה.

מועדים לשמחה

עובדיה